

Hernan Diaz, Παρακαταθήκη. Μυθιστόρημα, μετάφραση από τα αγγλικά: Κάλλια Παπαδάκη, Μεταίχμιο, Αθήνα 2023, 516 σελ.

Ο κόσμος δεν είχε βιώσει ποτέ κάτι ανάλογο με την ανάπτυξη της αμερικανικής οικονομίας κατά τη δεκαετία του 1920. Ο κατασκευαστικός τομέας γνώριζε πρωτοφανή ανάπτυξη, και επίσης πρωτοφανή ήταν τα ύψη στα οποία ανέρχονταν τα κέρδη. Η ανεργία, που ήδη είχε υποχωρήσει πολύ, ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Η αυτοκινητοβιομηχανία μετά βίας μπορούσε να αντεπεξέλθει στην ακόρεστη απαίτηση για ταχύτητα, που είχε συνεπάρεται όλο το έθνος. Τα βιομηχανικά θαύματά της διαφημιζόνταν από τη μια ακτή μέχρι την άλλη σε ραδιόφωνα που όλοι ήθελαν να αποκτήσουν. Αρχής γενομένης το 1922, η αξία των μετοχών έμοιαζε να σημειώνει κατακόρυφη άνοδο. Αν πριν από το 1928 ελάχιστοι νόμιζαν ότι ήταν ποτέ δυνατόν πέντε εκατομμύρια μετοχές να αλλάξουν χέρια στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης μέσα σε μία ημέρα, μετά το δεύτερο εξάμηνο της εν λόγω χρονιάς τούτο το ανώτατο όριο σχεδόν μετατράπηκε σε κατώτατο. Τον Σεπτέμβριο του 1929 ο δείκτης Ντόου έκλεισε στο υψηλότερο σημείο της ιστορίας του. [...] Χάρη στη χαλαρή εποπτεία της κυβέρνησης και στην απροθυμία της να διαταράξει τούτο το υπέροχο συλλογικό όνειρο, οι ευκαιρίες ήταν εκεί για όποιον τις έβλεπε και τις άρπαζε.

Η περιγραφή της πορείας της Αμερικής από μια περίοδο άκρατου καταναλωτισμού προς την κατάρρευση και το κραχ του 1929 είναι ακριβής. Δεν προέρχεται από ένα βιβλίο ιστορίας αλλά από ένα λογοτεχνικό κείμενο – το μεγάλο πολυφωνικό μυθιστόρημα για την Αμερική του Ερνάν Ντίαζ. Το

Άνθρωποι μέσα στην ιστορία

Από τον ΗΛΙΑ ΚΑΦΑΟΥΛΟΥ

Τη δεκαετία του 1920, οι ΗΠΑ γνωρίζουν εντυπωσιακή ευημερία. Σε αυτό το πλαίσιο, ο συγγραφέας Ερνάν Ντίαζ μάς γνωρίζει τον Μπέντζαμιν και την Έλεν Ρασκ, κι ύστερα τον Άντριου και τη Μίλντρεντ Μπέβελ. Εκείνοι είναι πλούσιοι, εκείνες οι σύζυγοι, γυναίκες με λάμψη και κύκλο που τους τον αγόρασε το χρήμα – και με κοινή άσχημη μοίρα. Γιατί αυτό που μένει από ένα μυθιστόρημα για τον πλούτο και τα κέρδη είναι η πίκρα για ζωές που σπαταλήθηκαν και για προοπτικές που εξανεμίστηκαν;

πρώτο μέρος του μυθιστορήματος αφηγείται τη ζωή του μεγιστάνα Μπέντζαμιν Ρασκ, ενός επενδυτή η ζωή του οποίου περιγράφεται στη δίνη της μεγάλης οικονομικής άνθισης και, αμέσως μετά, της κρίσης. Ας δούμε πώς τον περιγράφει στο πρώτο μέρος του μόλις δεύτερου μυθιστορημάτος του, στο κεφάλαιο με τίτλο «Ομολογίες», ο Χάρολντ Βάνερ, alter ego του:

Ο Ρασκ δανειζόταν μέσω των τραπεζών του μετρητά από την Ομοσπονδιακή Αποθεματική Τράπεζα της Νέας Υόρκης με επιτόκιο πέντε τοις εκατό, μόνο και μόνο για να τα δανείσει, με τη σειρά του, στην αγορά παραγώνων με επιτόκιο που ανερχόταν σε τουλάχιστον δέκα τοις εκατό και μερικές φορές έφτανε ακόμα και το είκοσι τοις εκατό. Έτυχε, λοιπόν, εκείνη την περίοδο οι συναλλαγές με πίστωση –η αγορά μετοχών με χρήματα δανεισμένα από χρηματιστηριακές εταιρείες χρησιμοποιώντας τις ίδιες τις μετοχές ως εγγύη– να εκτοξευτούν από ένα σε εφτά δισεκατομμύρια δολάρια, μια σαφής ένδειξη ότι είχε συρρεύσει ο απλός κόσμος, και οι περισσότεροι, ρίσκαραν με χρήματα που δεν είχαν στην κατοχή τους από αυτούς, εντελώς ανίδεοι από μετοχές. Κι όμως, ο Ρασκ έμοιαζε να βρίσκεται ένα βήμα μπροστά.

Η πρώτη εταιρεία επενδύσεων του Ρασκ προηγούνταν τουλάχιστον μια δεκαετία της άνθησης αυτού του είδους των επιχειρήσεων στα τέλη της δεκαετίας του 1920, ενώ τα δανειοδοτικά ιδρύματα τραπεζών, που πρόσφεραν ρευστό με ευνοϊκούς όρους, σταδιακά αυξάνονταν και πληθύνονταν. Ο μεγιστάνας, επίσης, πειραματίστηκε

με πιστωτικές διευκολύνσεις και σχέδια δόσεων, σε συνεργασία με καταστήματα και κατασκευαστές, έτσι ώστε να μπορούν να προσφέρουν τις εν λόγω επιλογές πληρωμής στους πελάτες τους, και ύστερα δημιούργησε ένα επενδυτικό πρόγραμμα το οποίο απευθυνόταν αποκλειστικά στον εργαζόμενο. «Αν όλοι είχαν δικαίωμα στον πλούτο, ο Ρασκ ήταν εκείνος που θα διασφάλιζε αυτό το δικαίωμα», γράφει ο Βάνερ.

Τι συνέβη, όμως, και μέσα σε λίγες μέρες, το φθινόπωρο του 1929, το χρηματιστήριο κατέρρευσε; Πώς έγινε και, παρά την οργανωμένη στήριξη των τραπεζικών, την παρέμβαση των βιομηχάνων και τις ρητές δηλώσεις πολιτικών και ακαδημαϊκών, που διαβεβαίωναν ξανά και ξανά ότι οι συνθήκες της αγοράς ήταν «κατά βάση υγιείς», οι μετοχές συνέχισαν να βυθίζονται πριν από τη «Μαύρη Πέμπτη»; Ο Ντίαζ βάζει τον Βάνερ να κάνει την περιγραφή:

«Τη Δευτέρα 21 Οκτωβρίου [1929] πουλήθηκαν γύρω στις έξι εκατομμύρια μετοχές, ένα απόλυτο ρεκόρ που άφησε όλα τα χρηματιστηριακά τηλέτυπα στη χώρα δύο ώρες πίσω. Ωστόσο, ο ιστορικός αυτός όγκος συναλλαγών αποδείχτηκε πως δεν ήταν τίποτα μπροστά στη συναλλακτική υστερία των επόμενων ημερών. Την Πέμπτη 24 Οκτωβρίου πουλήθηκαν δεκατρία εκατομμύρια μετοχές· την Τρίτη 29 Οκτωβρίου πάνω από δεκαέξι εκατομμύρια. Το τηλέτυπο του χρηματιστηρίου υπολειπόταν κατά περίπου τρεις ώρες [...]. Και ο Ρασκ; «Εκείνο που τράβηξε ακόμα περισσότερο την προσοχή ήταν η ακρίβεια με την οποία είχε προβεί σε ανοικτή πώληση ενός τεράστιου αριθμού μετοχών από εκείνες που έμελλε να ζημιωθούν περισσότερο ή ακόμα και να καταστραφούν

από την κρίση. [...] Εν τω μεταξύ, ενόσω το εν λόγω εγχείρημα βρισκόταν σε εξέλιξη, είχε κόψει κάθε δεσμό με το πλήθος των μικρών χρεών τα οποία είχε ομαδοποιήσει και πουλήσει ως χρεόγραφα – χρεών που σύντομα αθετήθηκε η υποχρέωση πληρωμής τους. Επιπλέον, είχε αποσυρθεί από όλα τα επενδυτικά σχήματα».

Την Τετάρτη 23 Οκτωβρίου, «μια επική πλημμύρα από απροσδόκητες εντολές πώλησης κατέκλυσε την αίθουσα συναλλαγών. Κανείς δεν γνώριζε την πηγή αυτής της πίεσης, όταν όμως έκλεισε η Γουόλ Στρίτ, ύστερα από μόλις δύο ώρες, η αγορά είχε σημειώσει πτώση πάνω από είκοσι της εκατό. Η επόμενη μέρα θα έμενε στην ιστορία ως «Μαύρη Πέμπτη». Πέντε μέρες αργότερα, τη Μαύρη Τρίτη, ο δείκτης Ντόου σημείωσε πτώση κατά ογδόντα τοις εκατό· μέχρι εκείνη τη στιγμή η υποτίμηση που είχαν υποστεί οι μετοχές ανερχόταν σε ποσό που ισοδυναμούσε με το ήμισυ του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος».

Αλλά καθώς μια επιδημία φόβου επεκτεινόταν κι η απαισιοδοξία έδινε τον τόνο των αντιδράσεων, πίσω «από το αόρατο χέρι της αγοράς» βρισκόταν το χέρι του Ρασκ. Αυτή είναι η ιδέα του υψηλής λογοτεχνικής στάθμης μυθιστορήματος για τον πλούτο, τη δόξα, και το τίμημά τους, στα χνάρια του *Χρηματιστή* του Θιοντόρ Ντράιζερ (1912), αλλά και του *Μεγάλου Γκάτσμπυ* του Φιτζέραλντ.

ΤΟ ΣΤΟΡΙ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Είναι ο Ρασκ ο κυνικός παλιάνθρωπος που περιγράφει ο Βάνερ – ένας άνθρωπος που ζούσε για να κερδίσει, κι απορροφήθηκε τόσο πολύ απ' αυτό ώστε να μην έχει ζωή,

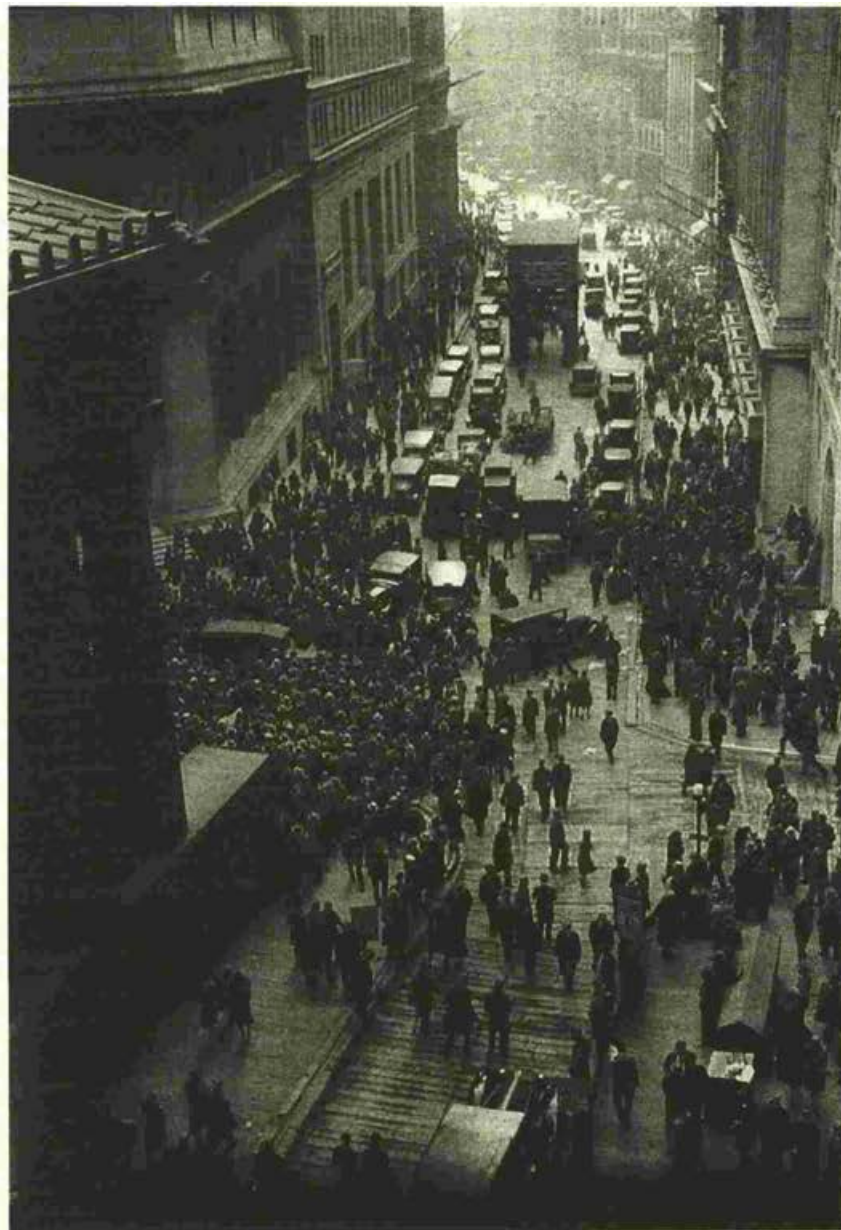
ούτε αυτός ούτε πολύ περισσότερο η σύζυγός του, που έζησε ως φιλόπρωτος και χορηγός καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων και πέθανε σε ένα ψυχιατρείο στην Ευρώπη;

Απάντηση δεν υπάρχει. Άλλωστε, το μυθιστόρημα μετατοπίζεται. Το δεύτερο μέρος είναι η αυτοβιογραφία ενός άλλου μεγιστάνα του πλούτου, του Άντριου Μπέβελ. Αφηγείται ο ίδιος, με πομπώδες ύφος, τρόπον τινά την αυτοβιογραφία του, μη παραλείποντας να κάνει αναφορά στη διαδρομή της οικογένειάς του στον κόσμο των επιχειρήσεων. Ο Μπέβελ είναι εξομολογητικός για το μόχθο που απαιτεί ο πλουτισμός:

Καθεμιά από τις ενέργειές μας κυβερνάται από τους νόμους της οικονομίας. Όταν πρωτοξυπνάμε το πρωί, ανταλλάσσουμε την ξεκούραση με το κέρδος. Όταν πηγαίνουμε να κοιμηθούμε το βράδυ, θυσιάζουμε ενδεχομένως παραγωγικές ώρες για να αναεώσουμε τις δυνάμεις μας. Και κατά τη διάρκειά της συμμετέχουμε σε αναρίθμητες συναλλαγές [...]. Αυτές οι διαπραγματεύσεις είναι τόσο ενσωματωμένες στην καθημερινότητά μας, που περνούν σχεδόν απαρατήρητες. Όμως η αλήθεια είναι ότι η ύπαρξή μας περιστρέφεται γύρω από το κέρδος.

Ο Μπέβελ είναι ο ιδεότυπος του καπιταλιστή, ό,τι ξεφεύγει από την εικόνα των στρατευμένων γελοιογραφιών, που δείχνουν έναν φαλακρό χοντρούλη καθισμένο σε ένα χρηματοκιβώτιο ξέχειλο από δολάρια με ένα αναμμένο πούρο στο στόμα. Θα μπορούσε να είναι ο Ρασκ, αλλά θα μπορούσε και να μην είναι. Μυθιστορηματικά, δεν είναι. Αλλά, παρά το διαφορετικό ύφος του λόγου του, περιγράφει τα γεγονότα συνοπτικά και με ακρίβεια. Ποια είναι τα γεγονότα;

Στον Μεσοπόλεμο η παγκόσμια οικονομία γνώρισε μεγάλη ύφεση. Επίκεντρο οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες είχαν ωφεληθεί πολύ από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1913, οι ΗΠΑ παρήγαγαν περισσότερο από το ένα τρίτο της παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής. Το 1929 η παραγωγή των ΗΠΑ είχε φτάσει το 42% της συνολικής παγκόσμιας παραγωγής, τη στιγμή που μαζί η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία παρήγαγαν το 28%. Επιπλέον, «ο πόλεμος όχι μόνο ενδυνάμωσε τη

Μαύρη Πέμπτη, 24 Οκτωβρίου 1929. Το κραχ στη Wall Street είναι γεγονός και εργαζόμενοι του Χρηματιστηρίου ή επενδυτές βγαίνουν στο δρόμο.

θέση [των ΗΠΑ] ως της μεγαλύτερης χώρας βιομηχανικής παραγωγής στον κόσμο, αλλά και ως της μεγαλύτερης πιστώτριας χώρας».

Επομένως, η επίδραση των ΗΠΑ στην ευρωπαϊκή ήπειρο απεδείχθη αποφασιστική: ήταν ο μεγαλύτερος εξαγωγέας στον κόσμο και ο μεγαλύτερος εισαγωγέας μετά τη Μεγάλη Βρετανία. Την περίοδο 1929-1932, οι εισαγωγές και οι εξαγωγές των ΗΠΑ μειώθηκαν κατά το ίδιο ποσοστό. Δεν μπορούμε, λοιπόν, να εξηγήσουμε την παγκόσμια οικονομική κρίση χωρίς τις ΗΠΑ, την πρώτη χώρα που δοκιμάστηκε από την ύφεση.

Οι ΗΠΑ είχαν γίνει ο «τραπέζι» της Ευρώπης: μεταξύ 1925-1929 επενδύθηκαν στην Ευρώπη 6 δισ. δολάρια. Αλλά πολλά από τα δάνεια ήταν κερδοσκοπικού ή βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα. Γι' αυτό, κανένα γεγονός δεν συμβολίζει καλύτερα την ύφεση της δεκαετίας του 1930 από την κατάρρευση της αμερικανικής αγοράς ομολό-

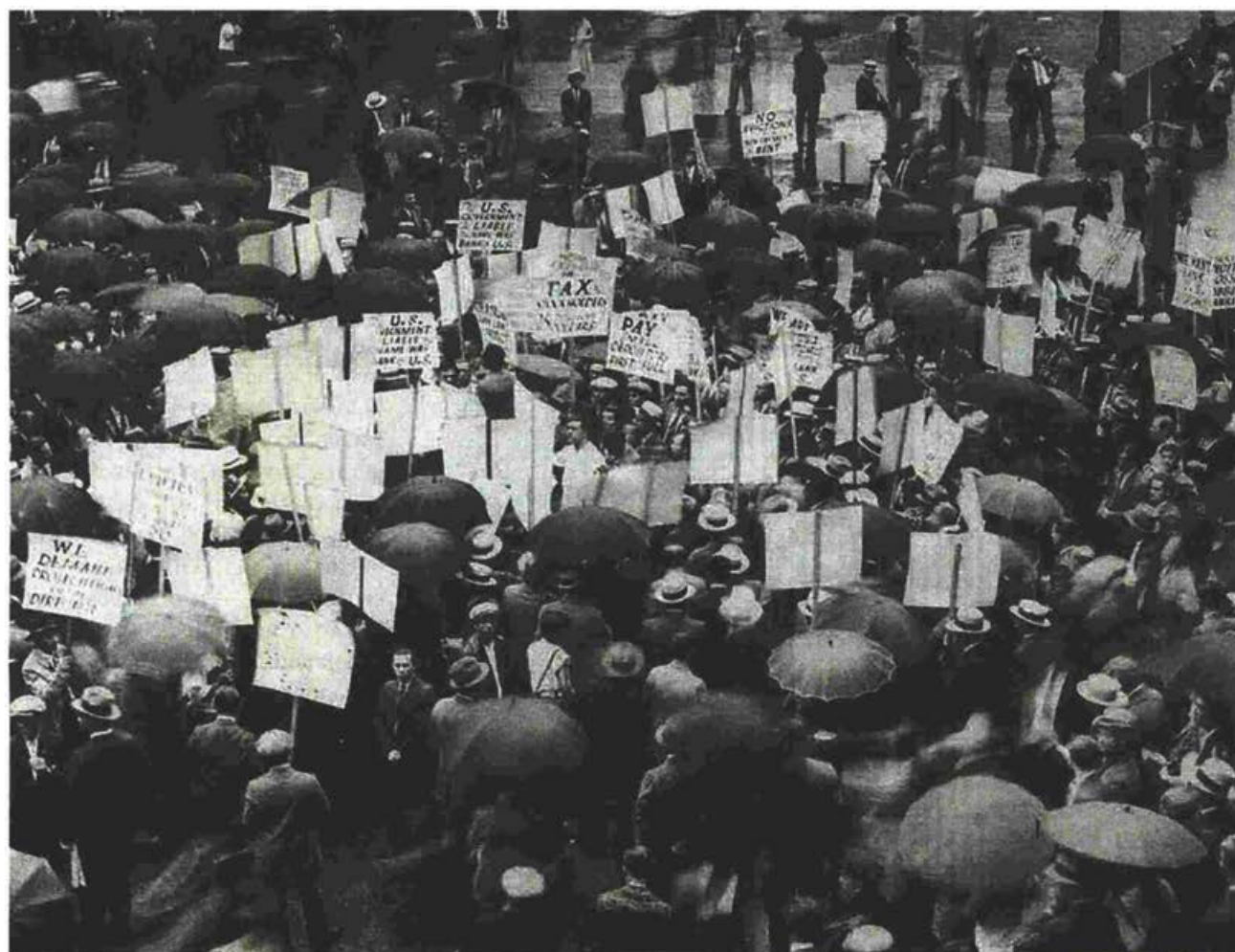
γων τον Οκτώβριο του 1929. Η ακόρεστη ζήτηση σε αυτοκίνητα, ραδιόφωνα, αεροπλάνα και προϊόντα ψυχαγωγίας τροφοδότησε μια ανεξέλεγκτη ζήτηση μετοχών: ο αριθμός των διαπραγματεύσεων μετοχών στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης μεταξύ 1925 και 1929 ανήλθε από 113 εκατομμύρια σε πάνω από 1 δισεκατομμύριο. Τη χώρα είχε καταλάβει πυρετός κερδοσκοπίας. Σε μία και μόνη ημέρα πουλήθηκαν πάνω από 16 εκατομμύρια μετοχές με απώλειες 10 δισ., ποσό διπλάσιο της αξίας του νομίσματος που κυκλοφορούσε στις ΗΠΑ. Τον Ιούλιο του 1933, οι απώλειες της αξίας των μετοχών ήταν της τάξης των 74 δισ. δολαρίων: εκατομμύρια Αμερικανοί είχαν καταστραφεί.

Η οικονομία των ΗΠΑ αντιδρούσε σταδιακά. Στην αρχή, το 1930, τέθηκαν απαγορευτικοί δασμοί και κόπηκαν τα δάνεια σε χώρες που, χωρίς δολάρια, δεν μπορούσαν να πληρώσουν τα χρέη

τους. Ακολούθησε προστατευτισμός κατά του ανταγωνισμού. Στο αποκορύφωμα της κρίσης, είχε επηρεαστεί το 25% του εργατικού δυναμικού των ΗΠΑ. Τι σήμαινε αυτό; Ενδεικτικά, το 1934, περίπου 17 εκατομμύρια Αμερικανοί, κυρίως στον Νότο, ζούσαν από την Πρόνοια. Ήταν ολοφάνερη η ανάγκη κρατικής παρέμβασης. Και το 1932, μετά την εκλογή στην προεδρία του Δημοκρατικού Φράνκλιν Ντελάνο Ρούσβελτ, το Κογκρέσο ενέκρινε ένα «πακέτο» μέτρων πρόνοιας και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, το New Deal¹, χάρη στο οποίο οι άνεργοι μειώθηκαν από 13 εκατομμύρια σε 9 εκατομμύρια – τότε καθιερώθηκε ελάχιστο ημερομίσθιο και μέγιστη εβδομαδιαία απασχόληση (35 έως 45 ώρες), απαγορεύτηκε η παιδική εργασία, δημιουργήθηκε σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων, ενισχύθηκε διά νόμου ο ρόλος των συνδικάτων. Με νόμο του 1933, εφαρμόστηκε ένα πρόγραμμα δημοσίων έργων ώστε να ενισχυθεί η παραγωγή και η απασχόληση. Στο τέλος της δεκαετίας είχαν δαπανηθεί 10 δισ. δολάρια για να κατασκευαστούν 122.000 δημόσια κτίρια, 1.000 χλμ. οδικού δικτύου, 77.000 γέφυρες και 285 αεροδρόμια. Επίσης, έγιναν έργα παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας υπό κρατικό έλεγχο, ενώ κατασκευάστηκε και το πρώτο μεγάλο φράγμα, το Φράγμα Νόρις (1936). Τα έργα έγιναν υπό τον έλεγχο της Διεύθυνσης Εθνικής Ανασυγκρότησης που ιδρύθηκε το 1933, με σκοπό τη ανάπτυξη της βιομηχανίας. Οι ιδιώτες κατασκευαστές αντέδρασαν στην κατασκευή των έργων, αλλά όλα αποπερατώθηκαν σε μια δεκαετία.

Στο επίκεντρο αυτών των εξελίξεων, ο Ρασκ εμπλέκεται αμέσως ή εμμέσως, με ορμητήριο την πόλη του, τη Νέα Υόρκη. Με τον ίδιο τρόπο εμπλέκεται και ο Άντριου Μπέβελ, που γίνεται ο αφηγητής στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, που έχει τίτλο «Η ζωή μου» και ο πρόλογός του (φέρεται να) γράφτηκε τον Ιούλιο του 1938. «Είμαι επιχειρηματίας σε μια πόλη που την κυβερνούν επιχειρηματίες», γράφει. Περιγράφει τη γενεαλογική γραμμή της οικογένειάς του, που ξεκινά λίγο μετά τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, μια εποχή που, εκτός από την πρώτη Τράπεζα των ΗΠΑ, υπήρχαν μόλις τέσσερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Ας δούμε τη σάγκα της οικογένειας Μπέβελ:

US Government

Library of Congress

1931, Νέα Υόρκη. Διαδήλωση έξω από την Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών, μετά τη χρεοκοπία της.

Ο πατέρας μου ήταν επιχειρηματίας σε μια πόλη που την κυβερνούσαν βιομήχανοι. Ο πατέρας του ήταν επιχειρηματίας σε μια πόλη που την κυβερνούσαν έμποροι. Κι ο δικός του πατέρας ήταν επιχειρηματίας σε μια πόλη που την κυβερνούσε μια κλειστή κάστα νωθρών και φαντασμένων ανθρώπων, όπως είναι οι περισσότεροι αριστοκράτες της επαρχίας. Αυτές οι τέσσερις πόλεις είναι μία και μοναδική: η Νέα Υόρκη.

Ας δούμε πώς αναλύεται αυτή η γενεαλογία: Ο προπάππος Γουίλιαμ Τρέβορ Μπέβελ εγκατέλειψε τη Βιρτζίνια για τη Νέα Υόρκη για να επεκτείνει την οικογενειακή επιχείρηση – ο πατέρας του καλλιεργούσε βαμβάκι και καπνό. Παρότι τα σχέδιά του προσωρινά ανακόπηκαν, όταν ο Τόμας Τζέφερσον το 1807 επέβαλε εμπάργκο που, αντί για τη βρετανική οικονομία όπως ήταν ο στόχος, κλόνισε την εγχώρια οικονομία, ο προπάππος δεν κλονίστηκε. Πήρε δάνειο βάζοντας υποθήκη τα κτήματα του πατέρα του και με το ποσό αυτό μπόρεσε να δανειστεί ακόμα περισσότερο. Ο Κλάρενς, γιος του προπάππου Γουίλιαμ και της Λουίζας Φόστερ, σπουδαίο μα-

θηματικό μυαλό και απόφοιτος του Γέιλ, αντί να γίνει καθηγητής στο πανεπιστήμιο, πήρε στα χέρια του τις οικογενειακές επιχειρήσεις, επωφελούμενος από τον Πανικό του 1837, όταν κατέρρευσε η τιμή του βαμβακιού που έφερε κύμα πτωχεύσεων. Ο γιος του Κλάρενς, ο Έντουαρντ, πήρε στα χέρια του τις οικογενειακές επιχειρήσεις λίγο μετά το 1873, όταν κατέρρευσαν οι αγορές όλης της Ευρώπης και πτώχευσε η μεγαλύτερη επενδυτική εταιρεία στις ΗΠΑ, με επακόλουθο πανικό αναλήψεων. Τα χρόνια που ακολούθησαν έχουν περιγραφεί, εξαιτίας και του πρωτοφανούς επιπέδου αποπληθωρισμού, σε αυτό που έχει μείνει γνωστό ως «Μεγάλη Ύφεση», ωστόσο η οικογενειακή επιχείρηση σταδιακά αποκαταστάθηκε. Γράφει ο Μπέβελ, στο βιβλίο του μέσα στο βιβλίο:

Εμείς οι Μπέβελ έχουμε βιώσει πολυάριθμες κρίσεις, πανικούς και οικονομικές υφέσεις: 1807, 1837, 1873, 1884, 1893, 1907, 1920, 1929. Όχι μόνο έχουμε επιβιώσει αλλά και έχουμε αναδυθεί ισχυρότεροι, έχοντας πάντα κατά νου το βέλτιστο συμφέρον του έθνους. Αν ούτε εγώ ούτε οι πρόγονοί μου είχαμε αντιληφθεί ότι πρέπει πάση θυσία να περιφρουρηθεί η ύπαρξη

μιας υγιούς οικονομίας, που θα διασφαλίζει την ευημερία όλων, οι καριέρες μας θα ήταν πολύ σύντομες. Ένα εγωιστικό χέρι δεν φτάνει πολύ μακριά.

Στο κεφάλαιο με τον εύγλωττο τίτλο «Η εκπλήρωση ενός πεπρωμένου», ο Μπέβελ μιλάει για μια εποχή γεμάτη καινοτομίες, για «μια νέα Αναγέννηση», για την εποχή της ευημερίας πριν από το 1929, που ήταν «αποτέλεσμα μεθοδικά σχεδιασμένων οικονομικών πολιτικών, στις οποίες μια σειρά από επιτυχημένες κυβερνήσεις είχαν τη σύνεση να μην παρέμβουν». Αυτή η μοναδική περίοδος άνθησης «ήταν η εκπλήρωση του πεπρωμένου της Αμερικής», του αμερικανικού ονείρου, θριαμβολογεί ο Μπέβελ.

ΠΩΣ ΕΚΠΛΗΡΩΘΗΚΕ ΤΟ ΠΕΠΡΩΜΕΝΟ

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, παρότι ευνόησε την οικονομία των ΗΠΑ, είχε και ορισμένες δυσμενείς συνέπειες: την άνοδο του κόστους ζωής, την ύφεση, τον πληθωρισμό που ήταν μεγάλος ως το 1921. Γι' αυτούς τους λόγους, το 1920, οι Ρεπουμπλικάνοι κέρδισαν με συντριπτική πλειοψηφία τις εκλογές. Εξελέγη ο Χάρντινγκ

ο οποίος υποσχόταν «επούλωση» των πληγών και «ομαλότητα», αλλά τα δύο πρώτα χρόνια της προεδρίας του συνδέθηκαν με μεγάλα σκάνδαλα. Τον Χάρντινγκ, που πέθανε ταξιδεύοντας προς τα δυτικά στις 3 Αυγούστου 1923, διαδέχτηκε ο αντιπρόεδρος Κάλβιν Κούλιτζ. Κέρδισε τις εκλογές το 1924 και έμεινε στην προεδρία μέχρι τον Μάρτιο του 1929. Το φθινόπωρο του 1926, ο πρόεδρος Κούλιτζ δήλωσε ότι η ψυχή του εμπορίου, που κάποτε ήταν ο ανταγωνισμός, σήμερα είναι η διαφήμιση, και δεν είχε άδικο: οι νέες βιομηχανίες της δεκαετίας του 1920 – αυτοκίνητα, ραδιόφωνο, χημικά προϊόντα, φάρμακα, κινηματογράφος, ηλεκτρικές συσκευές – απευθύνονταν άμεσα στο καταναλωτικό κοινό και όχι σε άλλες βιομηχανίες. Η μαζική παραγωγή είχε ανάγκη από αγοραστές, που θα απέτρεπαν τον κίνδυνο της υπερπαραγωγής. Οι διαφημιστές έγιναν, έτσι, οι απόστολοι της νέας ευημερίας. Ο Κούλιτζ έλεγε ότι το έργο τους εντάσσεται στο «τεράστιο έργο για την αναγέννηση της ανθρωπότητας».

Η εκρηκτική ανάπτυξη της αυτοκινητοβιομηχανίας αυτή την περίοδο έδωσε ώθηση σε όλη την υπόλοιπη οικονομία: παραγωγή και απασχόληση βρίσκονταν σε υψηλά επίπεδα: «η μαζική παραγωγή αυτοκινήτων δημιούργησε έναν πρωτοφανή κύκλο ευημερίας, στο πλαίσιο του οποίου η κατανάλωση και η απασχόληση αλληλοτροφοδοτούνταν. Ένας αριθμός συναφών βιομηχανιών, από διυλιστήρια πετρελαίου μέχρι εργοστάσια πλαστικού, αναπτύχθηκαν γύρω από την αυτοκινητοβιομηχανία. [...] Στις αρχές του αιώνα υπήρχαν περίπου 8.000 καταγεγραμμένα αυτοκίνητα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Μέχρι το 1929, το νούμερο είχε ανέλθει στα 30.000.000 σχεδόν», επισημαίνει ο Μπέβελ διά χειρός Ντίαζ.

Αναλόγως εκτοξεύτηκαν και τα επιχειρηματικά κέρδη – το πλουσιότερο 0,1% των Αμερικανών κατείχε το 1929 το 20% του πλούτου της χώρας, «η μεγαλύτερη αμερικανική βιομηχανία εκείνη την εποχή ήταν η οικονομία». Τα κέρδη στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1920, δεν παραλείπει να σημειώσει ο Μπέβελ, αυξήθηκαν κατά 75% και το μεγαλύτερο μέρος αυτού του πλεονάσματος διοχετεύθηκε στο χρηματιστήριο. Το 1921, αμέσως μετά την ύφεση, το χαμηλότερο σημείο άγγιξε τις 67 μονάδες, το 1927 έσπασε το φράγμα των 200

Χειμώνας 1931, Σικάγο. Άνεργοι στην ουρά για λίγη σούπα.

μονάδων. «Η δουλειά της Αμερικής είναι οι επιχειρήσεις», δήλωσε ο Κούλιτζ.

Τότε αυξήθηκαν πολύ οι πωλήσεις με δόσεις – στο τέλος της δεκαετίας, αντιστοιχούσαν στο 15% επί του συνόλου των λιανικών πωλήσεων. Μετά το 1920, επί μια τετραετία, παρατηρήθηκε τεράστια ζήτηση για οικόπεδα στη Φλόριδα. Η ζήτηση ήταν τόσο μεγάλη ώστε «το καλοκαίρι του 1925 η εφημερίδα *Daily News* του Μαϊάμι κυκλοφόρησε με 504 σελίδες –ρεκόρ στην ιστορία του Τύπου– από τις πολλές αγγελίες για πωλήσεις οικοπέδων». Σε αυτή τη συνθήκη, η μαζική συνταγή πλουτισμού έγινε η κερδοσκοπία. Κι η έκρηξη της κερδοσκοπίας οδήγησε στην οικονομική κρίση του 1929.

ΤΟ ΠΑΖΛ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Ο Ερνάν Ντίαζ είναι παιδί της παγκοσμιοποίησης: Αργεντινός, που γεννήθηκε το 1973 και μεγάλωσε στη Σουηδία. Σπούδασε στο King's College του Λονδίνου και στο New York University. Ήδη, διακρίθηκε από την πρώτη εμφάνισή του στη λογοτεχνία, το πρώτο του βιβλίο, *In the Distance*, ήταν υποψήφιο για μεγάλα βραβεία ενώ κέρδισε αρκετά. Ζει στη Νέα Υόρκη, γράφει αγγλικά και συνεργάζεται με μερικά από τα επιδραστικότερα ΜΜΕ του καιρού μας (*New York Times*, *Kenyon Review*, *Playboy*, *Granta*, *Paris Review* κ.α.). Είναι αναπληρωτής διευθυντής του Ισπανόφωνου Ινστιτούτου στο Columbia University, όπου είναι υπεύθυνος

του περιοδικού *Revista Hispanica Moderna*. Μελετά τη λατινοαμερικανική λογοτεχνία και γνωρίζει άριστα τον Μπόρχες, έχει γράψει μάλιστα κι ένα σχετικό δοκιμιακού χαρακτήρα βιβλίο – *Borges, Between History and Eternity* (2002). Με αυτή την υποδομή συνθέτει τις πολύπλοκες αφηγήσεις του.

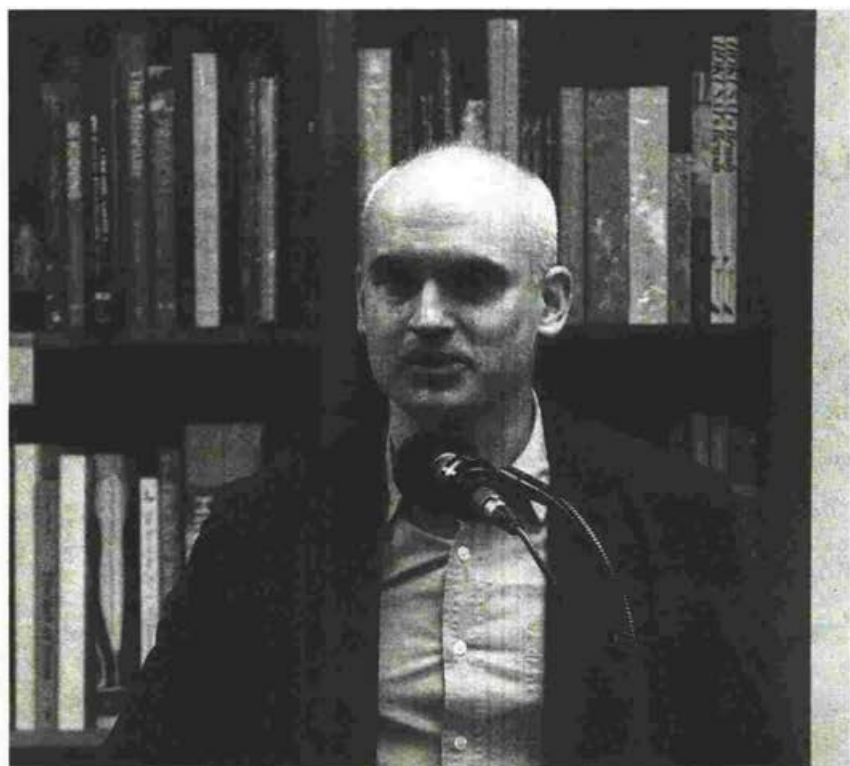
Η *Παρακαταθήκη* είναι μια περίπλοκη σύνθεση τεσσάρων διαφορετικών αφηγήσεων, που υποτίθεται ότι έχουν γραφτεί σε τέσσερις διαφορετικές μεταξύ τους περιόδους. Η πρώτη αφήγηση έχει γραφτεί από τον Χάρολντ Βάνερ, ο οποίος εξιστορεί με αποστασιοποιημένο ρεαλιστικό ύφος την ιστορία του Μπέντζαμιν Ρασκ. Η υποκειμενική γραφή του πρώτου μέρους επιτρέπει να παρει-

σφρήσουν στην αφήγηση αυθαιρεσίες και ψέματα, γι' αυτό υπάρχει και ένα δεύτερο μέρος που καταγράφει τα ιστορικά γεγονότα. Είναι η αφήγηση του Άντριου Μπέβελ, ξερή, «βαρύγδουπη», που επιτρέπει τον αναστοχασμό πάνω στην εξιστόρηση του πρώτου μέρους. Στο τρίτο μέρος, μια γραμματέας στην οποία συχνά ο Μπέβελ υπαγορεύει, ανασκευάζει πτυχές του πρώτου μέρους, με αναθεωρητική διάθεση. Υπάρχει και ένα τέταρτο μέρος, θραυσματικό, όπου η Μίλντρεντ Μπέβελ, μια από τις πρωταγωνίστριες του βιβλίου, βαριά άρρωστη σε νοσοκομείο, κάνει έναν απολογισμό της ζωής της – στα επεισόδια της οποίας περιλαμβάνεται η κατάρρευση της αγοράς το 1929.

Μέσα από αυτές τις τέσσερις αφηγήσεις, ο Ντίαζ συνθέτει ένα περίπλοκο αφηγηματικό παζλ της κρίσης. Οι αφηγητές του μιλούν για (επινοημένα) πρόσωπα που καθορίζουν την ιστορική εξέλιξη, η οποία είναι αδιαμφισβήτητη. Η ιστορία, όμως, έχει πολλές ρωγμές, που επιτρέπουν στις μικρές ανθρώπινες ιστορίες να διεισδύσουν, προκειμένου είτε να κάνουν ορατή τη ζωή και τη δράση αόρατων παικτών που διαμορφώνουν την ιστορία είτε να δείξουν ανήμπορους, μακρινούς σχολιαστές των γεγονότων. Όσα διαβάστε για το βιβλίο ως εδώ, έχουν μυθιστορηματικό νόημα να κατανοηθούν με αυτούς τους όρους: μόνο ο Άντριου Μπέβελ, παρά το βαρύγδουπο αφηγηματικό ύφος του, περιγράφει αδιαμφισβήτητα γεγονότα – την ιστορία. Τα υπόλοιπα έχουν θέση υποκειμενικών μαρτυριών για πρόσωπα και πράγματα, που είναι αληθοφανή αλλά μπορεί να μην είναι απολύτως αληθινά – κάποια περιστατικά μπορεί να είναι υπερτονισμένα, άλλα ίσως είναι ψέματα. Η ιστορία είναι εκεί, αλλά το μυθιστορηματικό υλικό είναι οι ιστορίες μέσα στην ιστορία.

Στο τρίτο μέρος της *Παρακαταθήκης*, που τιτλοφορείται «Μνήμες απομονωμένων» και τα οποία ο Μπέβελ ανέθεσε στη γραμματέα του, Αϊντα Παρτέντζα, κόρη ιταλού αναρχικού – «ζούσε απομονωμένος και γεμάτος πικρία στη ζοφερή νησίδα του, παγιδευμένος ανάμεσα στη χώρα που είχε αφήσει και μισούσε και στη γη που τον είχε υποδεχτεί χωρίς να τον αποδέχεται πλήρως», να συνθέσει δόσεις μυθοπλασίας, με τον ίδιο τον Μπέβελ να υπαγορεύει, διανθίζουν τα πραγματικά γεγονότα και τις πραγματικές δραστηριότητες και τις ενέργειές του. Ο Μπέβελ πνέει μένεα εναντίον του Βάνερ, αφού θεωρεί ότι έχει γράψει ένα λιβελογράφημα, αλλά και εναντίον όσων τον κατηγορούν για τις πράξεις του:

Ο ρόλος μου πρέπει να καταστεί ξεκάθαρος στον αναγνώστη. Χωρίς εμένα, πιθανότατα δεν θα είχε υπάρξει η ακμάζουσα αγορά του προέδρου Κούλιτζ. Το παραδέχτηκε και ο ίδιος. Ή μάλλον οβήστε το τελευταίο. Βούλωνα τρύπες, στηρίζα την κατάσταση και προστάτευα το επενδυτικό κοινό από τζογαδόρους όσο περισσότερο μπορούσα. [...] Όποιος μελετήσει

Ο Ερνάν Ντίαζ.

προσεκτικά την οικονομία μετά την ύφεση του 1920 και μέχρι το 1927 μπορεί να διακρίνει τον δάκτυλό μου. [...] Πάρτε ως παράδειγμα την περίπτωση της Αμερικανικής Χαλυβουργίας, της Μπάλντουιν, της Φίσερ και της Στουντεντμπίκερ το 1922. Αυτή ήταν η εποχή της ευημερίας [...]. Και από πίσω ήμουν εγώ. Εγώ. Ο Αλεξάντερ Ντέινα Ρος ή κάποιο από τα τοιράκια του στους *Times* το αποκάλεσε «αινιγματική κίνηση» αντί να μου αποδώσει απλώς τα εύσημα. Σβήστε το το τελευταίο.

Και συνεχίζει ο Μπέβελ ακάθεκτος να υπαγορεύει:

Εκεί που πρέπει πραγματικά να εστιάσουμε είναι το 1926. Πότε στην ιστορία της οικονομίας έχει σημειωθεί τέτοια επιτυχία σαν τη δική μου το 1926; Πότε; Δεν μου προκαλεί καμία έκπληξη ότι διατυπώθηκαν κατηγορίες για απάτη, αυτός ήταν ο μόνος τρόπος με τον οποίο οι φυρόνιστοι δημοσιογράφοι μπορούσαν να δικαιολογήσουν τα κατορθώματά μου, ο μόνος τρόπος με τον οποίο οι μυθιστοριογράφοι μπορούσαν να εξηγήσουν τα πρωτοφανή επιτεύγματά μου. Καλό αυτό, αλλά οβήστε το. Χρειάζεται να πω ότι οι ενέργειές μου εκείνη τη χρονιά αφορούσαν όλο το φάσμα της αγοράς; [...] Μαζί με τη δική μου εξασφάλισα την ευημερία όλου του έθνους. Κι αντί να με ευχαριστήσουν, οι

εφημερίδες με παρουσίασαν σαν εγκληματία. Ενίσχυσα και σε μεγάλο βαθμό προκάλεσα την ευημερία εκείνων των χρόνων. Επομένως δεν θέλω ν' ακούσω ανόητες απόψεις περί συνωμοτικής σύμπραξης επενδυτών που ήθελαν να πουλήσουν μετοχές. Λες και είχα το χρόνο ή τη διάθεση να διαβουλεύτώ με άλλους. Σβήστε το το τελευταίο. [...] Οι ενέργειές μου επέτρεψαν σε μια πληθώρα αμερικανικών επιχειρήσεων, κατασκευαστών και εταιρειών να αυξήσουν τις εκδόσεις μετοχών τους και να κεφαλαιοποιήσουν. Πάρτε για παράδειγμα την Αμερικανική Χαλυβουργία. Αντάλλαξαν ομόλογα με κοινές μετοχές, εξαλείφοντας όλο το χρέος τους. Αυτό ήταν το άμεσο απότοκο των ενεργειών μου. Αυτή είναι η παρακαταθήκη μου.

Το βιβλίο ξετυλίγεται έτσι. Ο Ντίαζ, από ιστορία σε ιστορία, καταφεύγει σε διαφορετικές αφηγηματικές επιλογές που συνθέτουν και συγκροτούν και συστήνουν ένα πολύτροπο και πολυεπίπεδο μυθιστορηματικό σύμπαν, όπου η ιστορία γίνεται η βάση για να πατήσει η λογοτεχνία. Τα αντικειμενικά συμβάντα, δηλαδή, υποδέχονται τις ιστορίες ανθρώπων που ανεβαίνουν πολύ – και γι' αυτό είναι εκκωφαντική η πτώση τους.

Σε αυτό το σύνθετο αφηγηματικό πεδίο δοκιμάζονται οι χαρακτήρες. Πού είναι, π.χ., η Μίλντρεντ, η αφηγήτρια του τέταρτου μέρους;

Η Μίλντρεντ είναι απλώς μια σύζυγος. Δεν είναι μια παθητική μορφή όπως τη φιλοτεχνεί στην αυτοβιογραφία του ο Μπέβελ, ούτε είναι εγκατεστημένη στις σκοτεινές διαδρομές της τρέλας όπως την παρουσιάζει ο Βένερ. Βρίσκεται πίσω από τις επιτυχίες του συζύγου της, κρατάει σταθερά το τιμόνι στα του οίκου τους, είναι φιλόδοξη και φιλόδοξη. Παίρνει τον λόγο στο τέταρτο μέρος, από το νοσοκομείο όπου βρίσκεται, συχνά σε λήθαργο από τις ενέσεις μορφίνης για τους πόνους. Παρέα της μια νοσοκόμα, που τη φροντίζει στοργικά. Από κάπου μακριά «παρακολουθεί το στυλό να γράφει», ο πόνος της γίνεται εφαλτήριο διαπίστευσης του εαυτού, αφού «δεν υπάρχει τίποτα πιο ιδιωτικό από τον πόνο». Γράφει και θυμάται, διαβάσει, η μουσική την επισκέπτεται, Σούμπερτ, Μπεργκ, Βάγκνερ, Πουτσίνι, θυμός και αγωνία στο στέρνο, ήχοι γλυκείς, υγροί, μυρωδιές της γης, συστάδες από σύννεφα στον αρυτίδωτο ουρανό, οι σκέψεις της για τον Α. (τον Άντριου Μπέβελ, το σύζυγό της) «λένε περισσότερα για εκείνη παρά για εκείνον», εκείνη από το 1922 μέχρι το 1926 «ύφανε έναν ιστό αράχνης», τα κέρδη εκείνων των χρόνων «έκαναν την αρχική περιουσία των Μπέβελ να χωριά μπροστά τους», τώρα βρίσκεται ενώπιον της τελευταίας, ότι πιο πολύ μας ονομάζει ανθρώπους, «άρρωστη, όλα μπερδεύονται στο μυαλό μου, ασθενής, καρκινοπαθής, ημιθανής, κάτι με κατατρώει από μέσα», η φριχτή, τρομαχτική ελευθερία «του να ξέρεις ότι αποδώ και πέρα τίποτα δεν θα γίνει ανάμνηση», δάκρυα, φόρος τιμής στο παρελθόν. Και τα μελλούμενα, «τ' αντικείμενα [που] απεκδύονται τις λέξεις τους».

Κι όμως, μ' αυτές τις λέξεις, και τις σημασίες που κάθε φορά λαμβάνουν από τα συμφραζόμενα, έτσι γίνεται η εξάισια λογοτεχνία. ■

1. New Deal (Νέα Συμφωνία): σειρά οικονομικών μέτρων που θεσπίστηκαν στις ΗΠΑ, μεταξύ 1933 και 1938, μέσω προεδρικών διαταγμάτων και νόμων που ψηφίστηκαν επί προεδρίας Φραγκλίνου Ρούσβελτ, ως απάντηση στη Μεγάλη Ύφεση του 1929. Στόχος, η ανακούφιση των φτωχότερων και των ανέργων, η ανάκαμψη της οικονομίας και η αναμόρφωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας ώστε να μην επαναληφθεί παρόμοια κατάσταση.